

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

ראש הכולל - הרב זכריה אינגבר. עורך הגיליון - הרב שמואל אינגבר.

"מה פרצת עליך פרץ" (בראשית ל"ח, כ"ז - ל')

(כז) ויהי בעת לדתה, והנה תאומים בבטנה. **(כח)** ויהי בלדתה ויתן יד, ותקח המילדת ותקשר על ידו שני לאמר זה יצא ראשונה. **(כט)** ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרץ, ויקרא שמו פרץ. **(ל)** ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני, ויקרא שמו זרח. **שאלה מרכזית** - בפסוקים אלו מתארת התורה את הולדת שני התאומים פרץ וזרח, זרח התחיל לצאת, ולבסוף פרץ אחיו יצא ראשון. **יש הטוענים**, שפרץ זכה שתצא ממנו מלכות בן דוד, בגלל יכולת הפריצה שלו, ומידה זו מתאימה למלך. והרי מנגד, מידה חשובה היא לאדם מידת הויתור, ובפריצה שלו ובדחיית אחיו, לכאורה ישנה מידה שאינה הולמת? האם יתכן שפרץ הוא בעל מדות שאינן הגונות, ולמרות זאת יזכה למלכות בית דוד? ובכדי לענות על שאלה זו נסביר בתחילה את הפסוקים לפי סדרם:

פסקה א' - "ויהי בעת לדתה והנה תאומים... ויהי בלדתה... ותקשר על ידו שני" - ויש לשאול על השינוי, שבתחילה כתוב - **'בעת לדתה'** ואח"כ - **'בלדתה'**. וכן יש לשאול, שהרי גם רבקה ילדה תאומים, ומדוע שם לא היה צריך לשים שְׁנֵי עַל זֶה שיצא ראשונה?

הסבר - ונראה לומר, שהביטוי - **'בעת לדתה'** כוונתו בסמוך ללידה, אך עדיין לא התחילה הלידה עצמה. **'והנה תאומים בבטנה'** - **'והנה'** לשון הפתעה, כי כל משך ההיריון לא שמה לב לכך, ורק בסמוך ללידה שמו לב שיש תאומים בבטנה. וכן אומר **'רד"ק'**: "ויהי בעת לדתה, מלמד שלא הרגישה בהרונה בתאומים אלא בעובר אחד עד שילדה, לא כמו שהיה ברבקה שהרגישה בשנים".

ניתן להוסיף, שאצל רבקה בשעת ההיריון נאמר שהבנים התרוצצו בקרבה, אז ידעו מראש שיש לה תאומים. אך אצל תמר, שניהם היו נוחים זה לזה, כפי שנראה בהמשך, לכן לא שמה לב שיש בבטנה שני ילדים. ולפי זה גם **נסביר**, שבגלל שאצל תמר הם לא רבו ביניהם, ומשמע שהיו דומים באופיים, ויש סבירות שיהיו גם דומים בתואר פניהם, לכן, מחשש שלא יבדילו ביניהם לאחר הלידה, היה צריך לקשור שני על זה שהוציא ידו לראשונה. אך אצל רבקה, שרבו ביניהם, ולא היו דומים באופיים, לכן הסבירות שגם אינם דומים זה לזה בגופם, לכן כאשר יצא עשוי, והיה אדמוני כולו כאדרת שער, ידעו שלא יחליפו ביניהם, ולא היה צריך לקשור שני על ידו.

פסקה ב' - "ויהי בלדתה ויתן יד" - מה המשמעות של הביטוי: **"ויתן יד"**, לכאורה היה צריך לכתוב: **"ויוציא יד"** וכמו שמפרש **'רש"י'** - **'הוציא'**, ומסביר בעל **'שפתי חכמים'** שרש"י נאלץ לפרש - **'הוציא'**, כי מלת - **'ויתן יד'** משמע **שהעובר כיוון לתת לה יד**, וקשה לומר זאת, לכך אמר - **'הוציא'**. וכן מתרגם **'יונתן'**: **"ופשט יולדא ית ידיה"**. אך **'אונקלוס'** מתרגם כלשון התורה: **"ויהב ידא"**, ולכן בכל זאת צריך להבין את משמעות הפועל - **'ויתן'**.

הסבר - אם היה כתוב - **'ויוציא יד'**, היה נראה שהוא מתחיל בשלבי יציאה, ובתחילה מוציא את ידו. ומכיוון שלא כתוב כך, זה מראה שלא היה ביכולתו לצאת בכל גופו. ולכן כתוב - **'ויתן יד'**, שיותר מראה על מצב של בקשת עזרה מהזולת, שהוא עצמו לא היה יכול לצאת, וביקש עזרה מהמילדת שתוציא אותו. אך פרץ לעומתו, לא רק שהיה מסוגל לפרוץ לבד אם היה נמצא בקדמת הרחם, אלא אפילו שאחיו נמצא לפניו, היה מסוגל לדחוק את אחיו ולצאת, וזה מראה שהוא מתאים יותר למלוכה.

פסקה ג' - "ותקח המילדת ותקשר על ידו שני" - לא כתוב מה היא לקחה, ואמנם זה ברור מהמשך הפסוק שהיא לקחה **'שני'**. וא"כ המילים - **'ותקח המילדת'** בעצם מיותרות, והיה אפשר לכתוב רק: **"ויהי בלדתה ויתן יד ותקשר על ידו שני"**. ואולי **'ותקח המילדת'** אין הכוונה שהיא לקחה את חוט השני, אלא שהמילדת לקחה את היד, שנאמר - **'ויתן...'** ומיד אח"כ - **'ותקח...'**, ונראה שהפועל - **'ותקח'** מוסב על הפועל - **'ויתן'**, שהיא לקחה את ידו. ואולי, **בא ללמדנו**, שאם מישהו נתן יד, וזקוק לעזרה, צריך לקחת את ידו ולתמוך בו ובוזה לעודדו ולחזקו, בכדי שהוא אח"כ יוכל לבד לעזור לעצמו בכוחות עצמו.

ואולי, הרגיש שאין בכוחו לצאת, ולכן נתן יד, לומר שהוא הראשון, ולכן היא אכן קושרת לו את חוט השני לאמר שהוא יצא ראשונה. אך בוודאי שלא התכוונה למשוך אותו החוצה, כי במשיכה היא יכולה לגרום לו נזק, וגם אם אינו יכול לצאת לבד, אז הוא אינו מתאים להיות הבכור. ואולי לכן היא אומרת - **'זה יצא ראשונה'**, ולא אומרת - **'זה הראשון'**, כי הוא יהיה הראשון רק אם יצא מעצמו.

פסקה ד' - "ויהי כמשיב ידו" - מה פירוש הביטוי - **'כמשיב'** עם האות **'כ"ף'**, האם הוא השיב כבר את ידו כאשר יצא אחיו או לא? ונמצא במפרשים שתי גישות בדבר:

גישה א' - לא השיב ממש אלא היה מהסס בדבר - הביטוי: **"כמשיב ידו"** מתפרש לפי סגנון הדיבור שלנו כיום, שהוא לא השיב ממש את ידו, אלא שנראה כאילו הוא רוצה להשיב את ידו אך לא החליט עדיין מה לעשות, כלומר במצב של התלבטות והיסוס האם להמשיך ולצאת לגמרי או לחזור, אך לא השיב בפועל.

גישה ב' - השיב ממש - ישנם פרשנים הסוברים שהוא השיב ממש, אך חלוקים ביניהם בפרשנות הביטוי - **'כמשיב ידו'**:

'כמשיב ידו' - כאילו השיב ידו - **'ספורנו'** מפרש שהשיב ידו ממש, ובכל זאת זה מוגדר - **'כמשיב ידו'**, במשמעות של - **כאילו השיב ידו**, כי לא השיב ידו מרצונו, אלא שפרץ דחף אותו, ולכן ידו הושבה פנימה, ולכן זה רק נראה שכאילו הוא זה שהשיב ידו, אך למען האמת הוא הוכרח לכך. אך הסבר זה מעורר שני קשיים: **האחד**, שלכאורה, אין זה תואם את סדר הדברים בפסוק, כי קודם כתוב: **"ויהי כמשיב ידו"** ורק אח"כ כתוב: **"והנה יצא אחיו"**. והשני, ונעסוק בזה בהמשך, שלפי זה נצטרך לומר, שפרץ נהג כאן שלא כהוגן.

'כמשיב ידו' - כאשר השיב ידו - **'אונקלוס'** מפרש: **"והוה כד אתיב ידיה"**, שפירושו: **"כאשר השיב ידו"**, כלומר הוא מפרש את האות - **'כ"ף'** לא במובן של - **'כאילו'** אלא במובן של - **'כאשר'**, כלומר **כאשר השיב ידו**, רק אחר כך פרץ אחיו. גם **'רש"י'** אומר: **"ולאחר שקשרה על ידו השני החזירה"**, משמע שעשה זאת מעצמו, ולא שפרץ דחף אותו. וכן מסביר **'רד"ק'**: **"ויתן יד, ויתן אחד מהם יד מן הרחם כאלו רצה לצאת, ולא יכול והשיב ידו"**.

אמנם, אפשר לשאול על פירושיהם, מדוע כתוב: **"כמשיב"** בלשון הווה, ולא **"כהשיב"** בלשון עבר, הרי הוא פָּרַץ רק לאחר שזרח כבר

השיב ידו? ואולי הפסוק בא ללמדנו שהוא פרץ מיד לאחר שזרח השיב ידו מבלי להתמהמה כלל, וכאילו זה קרה בזמן הווה של השבת היד, ולא זמן מה לאחר מכן.

פסקה ה' - "מה פרצת עליך פרץ" - מדוע כתוב - "מה" ולא - "למה"? וכן המילה - "עליך" לא מובנת ואפילו מיותרת, כי היה אפשר לכתוב: "מה פרצת פרץ?! ולכאורה, ישנה גם כפילות במשפט: "מה פרצת" וגם "עליך פרץ", היה מספיק לכתוב: "מה פרצת"!

'מה פרצת' - ונראה לומר, שהמילדת לא שואלת: "למה פרצת", כי היא מבינה שאם הראשון נותן יד וזקוק לעזרה, הוא לא מתאים להיות הבכור עם כל האחריות שבדבר, ועובדה היא שהיא לא עוזרת לו לצאת, אלא רק קושרת שני על ידו, כדי שאם הוא יצא מעצמו, ידעו שהוא הראשון. אך מכיוון שפרץ כלל לא מתמהמה, אלא יוצא מיד לאחר שאחיו השיב את ידו, לכן שואלת המילדת - "מה פרצת" כלומר - **מה משמעות הפריצה שלך,** הרי היית יכול לצאת בניחותא ולא בפריצה.

'עליך פרץ' - 'אבן עזרא' מפרש את המילים: "עליך פרץ" בלשון שנראית כיחס **שילי** על התנהגותו: "והנה יש עליך משפט זה הפרץ". ומפורש יותר בדברי **'רד"ק'**: "עליך פרץ, עליך דין הפרץ הזה, אם מת אחיך בדחקך עליו". אך **'רמב"ן'** דוחה ואומר: "ורבי אברהם אמר, מה פרצת כאדם הפורץ גדר ויצא ממנו, והנה יש עליך משפט זה הפרץ, ואין בזה טעם". והוא עצמו מפרש בצורה חיובית: "ואמר, עליך, כי היה הגדר עליו והוא כלוא בתוכו, כלומר מה פרצת עליך פרץ גדול בגדר ויצאת ממנו". כלומר, שפרץ היה כלוא בתוך גדר שגדר אותו אחיו, וא"כ עשה כהוגן שיצא מכלאו.

גם בעל **'הכתב והקבלה'** מפרש בצורה חיובית כדברי ברכה: "לכן נ"ל לפרש לשון פרץ ענין תקיפות חוזק ואמוץ, כתרגום **'אונקלוס'** ו**'יב"ע'** ו**'רש"י'**, כי הוא נופל על העושה בזרוע רמה נגד המוחים בידו, כמו המתפרצים על אדוניהם... הנה אחרי השתוממות המילדת עליו, לאמר מה פרצת... **סיימה עליו בברכה, עליך פרץ,** פ"י עליו וחשיבותך יהיה פרץ, להתרומם בזרוע רמה נגד מתקוממך ולעמוד תמיד בפרץ". ומוסיף שזו כוונת תרגום **'יונתן'**: "ועל כונה זו **תיב"ע** - ועליך אית למתקף דאנת עתיד למחסן מלכותא...".

פריצת פרץ היתה גזירת ה' - לפי המובא במדרש **'אגדת בראשית'** (פרק ס"ד) אין לראות בדבר עניין של גנאי כלפי פרץ אלא גזירת המקום, כמובא שם: "ויתן ידו... בקש זרח לצאת תחילה. אמר הקדוש ברוך הוא - משיח עומד מפרץ, ויוצא זרח ראשון, יחזור למעי אמו, ויצא פרץ ראשון שהמשיח יוצא ממנו... פרץ זה משיח שנאמר עלה הפורץ לפניהם וגו' (מיכה ב ג)". ולפי מדרש זה יוצא שזו היתה קביעה של הקב"ה, ולכן זרח השיב את ידו, ורק אח"כ יצא פרץ, ולא שפרץ דחק אותו פנימה, וכן מתברר שפרץ נהג כהוגן.

הכפילות במשפט: מה פרצת' וגם 'עליך פרץ' - ובדומה לדברי בעל **'הכתב והקבלה'** ניתן לומר שהמילים: "עליך פרץ" אינם כפילות, אלא, לאחר שהמילדת שואלת לגבי משמעות הפריצה במילים - 'מה פרצת', היא עונה - **'עליך פרץ'**, שמשמעות הפריצה היא, **שעליך מוטלת החובה לפרוץ**. כלומר - שאתה צריך להמשיך ולפתח את התכונות הללו שהם תכונות של מלך, שפורץ לו גדר ואין מוחין בידו.

פסקה ו' - 'ויקרא שמו פרץ' - מי קרא לו כך? והאם קרא לו כך מיד לאחר שיצא, ועוד לפני שיצא אחיו? שהרי לפי סדר הפסקאות, מקודם כתוב שקרא לו פרץ, ורק בפסוק הבא נאמר שיצא אחיו.

יהודה קרא שמות אלו - 'רד"ק' אומר: "ויקרא, יהודה קרא שמו פרץ לענין מה שאמרה המילדת". וכן לגבי זרח הוא אומר: "זרח, יהודה קרא שמו זרח לענין השני שעל ידו כי צבע השני מזהיר".

ה' קרא שמות אלו - ובמאמר **'לכלם שמות יקרא'** שכתבנו על קריאת השמות, הבאנו, שמכיוון שכתוב בשניהם - **'וקרא שמו'** ולא כתוב - **'ויקרא את שמו'** כמו שכתוב בחלק מהשמות, הרי זה מוכיח שהשם הזה הוא משמים, וה' קרא להם בשמות אלו. ואם נאמר שיהודה קרא להם בשמות אלו, הרי נצטרך לדקדק, האם ברגע שיצא הראשון ועוד לפני שיצא השני כבר הספיק לקרא לו בשם פרץ, אך אם ה' קרא להם בשמות הללו, הרי שתמיהה זו יורדת.

פסקה ז' - 'ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני' - מדוע צריך לציין - **'אשר על ידו השני'**, שהרי אם יצא אחר כך, אז ברור שהוא עם השני על היד, ומספיק לכתוב - 'ואחר יצא אחיו'. וכן **יש לשאול,** האם יש משמעות לזה שלקחה - **'שני'** ולא דבר אחר? **ואולי,** יש בזה השגחה אלוקית שלקחה דווקא - **'שני'** לרמוז שהוא לבסוף יצא - **'שני'**. ולכן גם מובן למה לאחר שיצא **שני** מודגש שוב - **'אשר על ידו השני'**, לרמוז שכל זה היה בהשגחה אלוקית. ובי"ה שמחתי למצוא חיזוק לרעיון זה בדברי **'אור החיים'** הקדוש שאומר: "על ידו שני לאמר, פירוש **נצנצה במילדת רוח הקודש** ועשתה ולא ידעה מה עשתה, היא קשרה על ידו **שני**, וזה רמז כי הוא **שני** לא ראשון".

רעיון מרכזי - פרץ היה גם בעל יכול פריצה וגם בעל מידת הוויתור ולכן זכה למלוכה

'אור החיים' הקדוש מסביר, שבעצם לפרץ היתה מגיעה הבכורה, היות והוא בא ראשון בהזרעה, ואילו אחיו זרח בא השני ולכן היה קרוב יותר ליציאה. ומכיוון שפרץ היה בעצם הראשון, לכן הוא דחף את אחיו ופרץ החוצה, ובלשונו: "... ואף על פי כן דחפו זה לראשון וסתר העמדתו קודם לו... וכפי זה פרץ ראשון בהזרעה וראשון בלידה כי לו המלוכה נסוכה, תכון עולם".

ולפי המשתמע מפירושי **'אונקלוס'** ו**'רש"י'**, שהבאנו לעיל, שפרץ יצא רק לאחר שזרח השיב ידו לגמרי, ניתן להוסיף ולומר שלא רק זרח ויתר בזה שהשיב את ידו, ויתכן אף שפרץ לא דחף אותו, אלא שזרח פינה לו את המקום, אלא גם פרץ ניחן במידת הוויתור, ואף גדולה יותר מזו של זרח. שהרי, כל זמן שזרח הוציא את ידו, פרץ כלל לא ניסה לצאת, והיה מוכן, אם כן, לוותר על הבכורה המגיע לו ועל המלכות, רק בכדי שלא לפגע באחיו. ורק לאחר שזרח החזיר את ידו, ובהדגשה **רק אז** הוא יצא החוצה. וזה מוכיח גם את מידת הוויתור הגדולה שלו, וגם את כשרונו לנצל הזדמנויות לשם פריצה, וזו הוכחה ליכולתו להיות מלך.

ואפשר לומר, שאת התכונה הזו ירש מאמו תמר, שגם היא מצד אחד רצתה מאד שהיא תהיה אם המלכות, ונצלה בתבונה את ההזדמנות שיהודה ירד לגוז צאנו, אך בכדי לא לפגע ביהודה ולומר שההיריון הוא ממנו, היתה מוכנה להפיל עצמה לכבשן האש ולהישרף ולאבד את האפשרות שממנה תצא מלכות בית דוד.

הקדשה - העלונים והשיעורים ככולל בחודש כסלו מוקדשים להללחת ר' אליהו בן יהודית

מסוגל ליסועות - כידוע לימוד משניות מס' קנים מסוגל ליסועות. ב"ה יאל לאור פירוש נרחב למס' מלווה בלורים

להקלת ההבנה. לכריכת הספר ניתן לפנות לרב גרשון אינגבר בטל. - 0527698670

כתקופה זו של הקורונה השיעורים מתקיימים ע"י תוכנת זום

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת שבת. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש. ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה

מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש) לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692.

לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת, נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net